NR 4 | 2021

noll27

AKTUELLT MAGASIN OM BIBLIOTEKSFRÅGOR
FRÅN VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

TEMA

Inkluderande bibliotek

Profil – Tommy Hagström jobbar för ett tillgängligt samhälle

Resursbibliotek ska förenkla arbetet

Antirasistiska kollektivet på Krut

Innehåll nr 4 2021

3 **Rätten till sitt liv**
Cecilia Brisander om inkluderande bibliotek

4 **Resursbibliotek ska förenkla arbetet**
Fyra bibliotek ska synliggöra de nationella minoriteterna

6 **Resursbiblioteken**
Biblioteken om sitt nya uppdrag

10 **Bläddra främjar läsning på minoritetsspråken**
Om ny app med e-böcker

12 **Mer än en romsk-svensk sagostund**
Sagostunder på lovari i Oxie

14 **Ny guide lyfter hbtq+-perspektivet**
Stöd för bibliotekens arbete med hbtq+

16 **Arkivet där alla queera berättelser får plats**
Queerrörelsens Arkiv och Bibliotek samlar och tillgängliggör

18 **Trygg cirkel främjar läsning och identifikation**
Bokcirkel för unga hbtqi-personer

20 **Querlitt ska göra det lättare att hitta**
Ny databas med hbtqi-litteratur

21 **En verksamhet i rörelse**
Ny rapport om uppsökande verksamhet

22 **Dedikerat det fria ordet**
Noll27 besöker Dawit Isaak-biblioteket

24 **Antirasistiska kollektivet på Krut**
Om projektet KOLL för unga i Malmö

26 **Uppsökande läsambassadörer**
Olika språkkompetenser stärker läsfrämjande insatser

28 **En modern läs- och skrivtekniker**
Om en läs- och skrivteknikers arbete

30 **En kringresande katalysator**
Tommy Hagström – samhällsförändrare vid Begripsam

35 **Om jag hade ett bibliotek**
Åsa Storck om ett bibliotek fyllt av människor

noll27

Biblioteksmagasin noll27 ges ut av Västra Götalandsregionen och Förvaltningen för kulturutveckling. Noll27 ska främja biblioteksutveckling genom att ge kunskap, inspirera, problematisera samt skapa dialog och debatt kring bibliotek och aktuella biblioteksfrågor. Namnet noll27 har en länk till klassifikationssystemet Dewey där koden 0.27 är koden för allmänna bibliotek, arkiv och informationscentrum.

KONTAKT
noll27
Förvaltningen för kulturutveckling
Västra Götalandsregionen
Tel växel: 031-333 51 00
redaktionen@noll27.se
noll27.se

ANSVARIG UTGIVARE
Helén Andersson

REDAKTION
Helén Andersson, redaktör
Evelina Westergren, journalist

REDAKTIONSRÅD
Biblioteksgruppen,
Förvaltningen för kulturutveckling

ART DIRECTOR/GRAFISK FORM
Gabriella Kalmar

OMSLAGSFOTO
Tommy Hagström
Foto: Helén Andersson

TRYCK
Stibo Complete
Issn-Nummer 2002-4649

PRENUMERATION
Vill du prenumerera på noll27?
Skicka ett mejl med din adress
till: prenumeration@noll27.se
Det är givetvis kostnadsfritt.

Rätten till sitt liv

Jag flanerar runt i staden. Överallt syns regnbågens alla färger, jag är på väg mot biblioteket, även där skyltas det på regnbågstemat. Symboliska handlingar för alla människors lika värden.

Sedan 2014 arbetar jag med nationella minoriteter i relation till bibliotek. Numera är jag handläggare på Kulturrådet, bland annat som kontaktperson för vår femte läsambassadör, Bagir Kwiek. Förutom att främja allas läslust har han särskilt fokus på minoriteten romer.

Min egen kunskapsresa kring nationella minoriteter och urfolket samer har jag fått via berättelser och personliga möten. Genom Bagir Kwiek har jag fått ytterligare förståelse för romernas historia. Deras tusen år av vandring, fördrivna sökande sin plats. Sedan Samudaripen, det hemskaste av hemskaste, Zyklon B och skott som slukade liv. Men förföljelserna tog inte slut efter andra världskriget. Flera romska grupper har haft begränsade möjligheter till fast bostad och skola ända in på 70-talet och utsatts för stereotypiska föreställningar, assimilation och diskriminering. Idag är romer utspridda över hela världen. Den romska kultur- och berättarskatten med sånger, dans och muntligt berättande är rik. Det finns lagstiftning som ska stödja och skydda våra nationella minoriteter, men än återstår mycket arbete och många insatser för att dessa ska anses vara uppfyllda. Ett exempel är rätten till sitt språk.

Alla nationella minoritetsspråk är mer eller mindre hotade på grund av en mängd faktorer. Romani/romska språken benämns på olika sätt och består av cirka 60 olika varieteter i hela världen. Språk är inte enbart kommunikationsmedel utan språk och identitet hänger tätt ihop. Professor Leena Huss menar att all västerländsk forskning visar att flerspråkighet är positivt för individen, familjen och samhället.

I arbetet som läsambassadör har Bagir Kwiek bland annat tagit initiativ till så kallade romska läsambassader på folkbibliotek, 32 stycken finns i hela Sverige. De tillgängliggör litteratur om romer och på romska, arrangerar aktiviteter för och med romer och uppmärksammar högtidsdagar. En enkel handling som att flagga med den romska flaggan har visat sig betyda mycket, färgerna i romernas flagga symboliserar marken, himlen och den långa vandringen. Framförallt har de romska läsambassaderna ökat sin kunskap och förståelse om minoriteten romer.

Jag blickar ut över biblioteket och tänker på all kunskap och alla berättelser som biblioteken rymmer. I mitt dagliga arbete kan syfte och mål ibland kännas snåriga och svårtillgängliga men på plats i biblioteket blir allt ofta så uppenbart och enkelt. Det går att förändra och gemensamt sträva i en riktning. Vi kan lyssna och försöka förstå. Eller som Sverker Sörlin uttrycker det i sin bok Till bildningens försvar:

Kunskap gör att vi kan bygga samhällen med trygghet och frihet, och säkra en klokare relation till livsbetingelserna runtomkring oss. Vi måste kunna veta tillsammans. Det är detta jag kallar bildning.

Cecilia Brisander

Kulturrådet beslutade 2010 att inrätta en nationell läsambassadör med syfte att ge litteraturen och läsfrämjande ett ansikte utåt. Den femte läsambassadören, Bagir Kwiek, har under 2020–2021 haft fokus på minoriteten romer.

Bilden är tagen i samband med att Cecilia Brisander i sin roll som handläggare på Kulturrådet var med på läsambassadören Bagir Kwieks avrundning den 12 november 2021.
BILD: Malcolm Fallenius

Resursbiblioteken ska *förenkla* arbetet med de *nationella* minoriteterna

Snart öppnar de fyra resursbiblioteken för samiska, jiddisch, meänkieli och finska, som ska hjälpa folkbiblioteken att synliggöra de nationella minoriteterna för allmänheten.

– För att komma igång behöver folkbiblioteken utökat inköpsstöd och boklistor, säger Elisabet Rundqvist på KB.

TEXT: PAULA ISAKSSON

BILD: CORDESIGN/123RF

– Det är den bristen som vi främst har sett, att folkbiblioteken saknar långsiktigheten och underliggande strukturer där ledningen äger frågan. Istället har det blivit mer av ett eldsjälsarbete som upphör så fort den drivande personen flyttar till ett annat biblioteket.

ELISABET RUNDQVIST
Sakkunnig, Kungliga biblioteket

BILD: NASER MIRZAI

I Sverige finns sedan länge fyra bibliotek som riktar sig till nationella minoriteter – Samernas bibliotek, Nordkalottbiblioteket, Finska Institutets bibliotek och Judiska biblioteket. Verksamheterna skiljer sig åt – inte bara när det gäller språken – utan på flera andra sätt. De är olika stora, har olika typer av huvudmän och även olika inriktningar. Men sedan i våras är det en sak som förenar dem: De är alla resursbibliotek.

Satsningen på resursbibliotek ingår i den nationella biblioteksstrategin som Kungliga biblioteket, KB, presenterade för regeringen 2019. Tidigare hade KB gjort en undersökning som visade att folkbibliotekens aktiviteter och verksamheter kring nationella minoriteter och deras språk, såg väldigt olika ut över landet.

– Vi såg att det saknades tydliga skrivningar för de nationella minoriteterna i biblioteksplanerna på många håll. I de norra regionerna är det bättre, där har man pågående konkreta arbeten men ju längre söderut man kommer desto mer stöd behövs, säger Elisabet Rundqvist som sedan många år är sakkunnig för området bibliotek, nationella minoriteter och urfolksfrågor på KB.

Långsiktigt arbete

De fyra resursbiblioteken ska stödja folkbiblioteken i ett mer långsiktigt och strukturerat arbete för de nationella minoriteterna.

– Det är den bristen som vi främst har sett, att folkbiblioteken saknar långsiktigheten och underliggande strukturer där ledningen äger frågan. Istället har det blivit mer av ett eldsjälsarbete som upphör så fort den drivande personen flyttar till ett annat biblioteket, säger Elisabet och fortsätter:

– Sedan finns det bibliotek som inte gör någonting alls för de vet inte vad eller hur de ska göra. Det som efterfrågas är metodmaterial, handledning och checklistor.

Tanken är inte att resursbiblioteken ska bistå med böcker, utan ansvaret för medieinköp kommer fortsatt ligga på kommunerna. Däremot kan folkbiblioteken få hjälp och stöd med inköpsvägar och boktipslistor. Redan idag har Finlandsinstitutets bibliotek något som de kallar för Bokråd där de väljer ut och presenterar ett antal böcker om året.

– Vi vill att folkbiblioteken ska bli bättre på att köpa in fler medier och bygga upp ett bestånd över tid. Det handlar om att synliggöra de nationella minoriteterna gentemot allmänheten, att låta till exempel det samiska ta plats även om man inte vet om det finns några samer i kommunen. När biblioteken börjar bli aktiva kanske samerna väljer att gå dit. Minoriteterna är en del av Sverige och vår gemensamma kultur.

Insatser för romerna

I dagsläget finns inte något specifikt bibliotek för den romska minoriteten, och därför inte heller något resursbibliotek för romani chib. Frågan är vem som ska få uppdraget att starta Sveriges första romska bibliotek.

– Vi har fått en trevare från Malmö stadsbibliotek, men vi har inte haft någon dialog med dem ännu. Det är fortfarande en öppen fråga var uppdraget ska ligga någonstans, säger Elisabet.

Till hjälp har KB den romska läsambassadören Bagir Kwiek som ska identifiera lämpliga kandidater. Enligt Elisabet måste det finnas förtroende hos romerna för lösningen som man kommer fram till: »Annars skjuter vi över målet«, säger hon. Bagir har även tagit fram en förslagslista på hur KB kan jobba med romer innan biblioteket har kommit på plats.

– Vi har en förhoppning om att med årets pengar bekosta ett antal insatser som kommer romerna direkt till godo, likaväl de romska användarna som folk- och skolbiblioteken. Det vore konstigt om vi bara gjorde saker för de fyra andra grupperna och inte något för romerna.

KBS uppdrag är att utveckla resursbiblioteken på tre år med en årlig budget på tio miljoner. Innan sommaren fick de fyra biblioteken 400 000 kronor var för att kunna förbereda sig organisatoriskt och rekrytera personal. Under hösten har de fått lika mycket till för olika stödkompetenser för att kunna »öppna dörrarna« i januari.

– Då räknar vi med att de ska ha så mycket på plats att de kan börja rikta sig utåt, säger Elisabet. ■

Resursbiblioteken

Sedan noll27 besökte Samernas bibliotek, Nordkalottbiblioteket, Finska Institutets bibliotek och Judiska biblioteket våren 2018, har alla fyra blivit utsedda till resursbibliotek av Kungliga biblioteket, KB. Vad innebär det för deras verksamhet och hur förbereder de sig för uppdraget? Vi har pratat med vart och ett av biblioteken och kollat läget.

FRÅGESTÄLLARE OCH SAMMANSTÄLLNING: PAULA ISAKSSON

BILD: BERRY KURKKIO

ELENA KURKKIO
Bibliotekskonsulent

BILD: MARCUS BÄCKSTRÖM

SUSANNE IDIVUOMA
Kulturchef, Sametinget

SAMERNAS BIBLIOTEK ligger i Jokkmokk.

Huvudman: Sametinget.

Bestånd: Litteratur på flera samiska språk för vuxna och barn. Även böcker på svenska om samer och andra urfolk.

Antal volymer: ungefär 28 000.

Vad har biblioteket för grunduppdrag sedan tidigare?

Elena:

– Sedan starten 1996 har biblioteket genomgått flera faser med olika fokusgrupper. Men idag riktar vi oss mycket till den samiska allmänheten, samiska skolor och skol- och folkbibliotek i Sverige, så vår kärnverksamhet motsvarar det som KB har formulerat för resursbiblioteken. Vi skickar böcker på förfrågan, bistår med stöd när det gäller medieförsörjningen och får många frågor om bland annat skyltning på samiska. Vi är också ett specialbibliotek som tar emot forskare, studerande och personal från Sametinget.

Hur kommer uppdraget från KB påverka er verksamhet?

Elena:

– Folk- och skolbiblioteken kommer att bli prioriterade och vi kommer att öka informationsflödet om urfolket samerna, informera om inköpsställen och ställa samman litteraturlistor. Vi ska också ha en dialog med biblioteken för att höja nivån på spridningen av litteratur och förbättra servicen i samiska frågor.

Behöver ni rekrytera ny personal?

Susanne:

– Nu är Elena här på heltid sedan i fjol och vi har nyligen genomfört en nyrekrytering av en bibliotekskonsulent som ska få resursbiblioteksansvaret. Hon ska nätverka med KB, genomföra användardialoger och inventera vilka behov som finns på folkbiblioteken.

Vilken är den tuffaste respektive roligaste utmaningen med att bli resursbibliotek?

Elena:

– Bland det svåraste blir att katalogisera och digitalisera vårt bestånd. Det blir en jätteutmaning för oss eftersom vi tidigare har varit underfinansierade.

Susanne:

– Vi har jobbat i flera års tid för att stärka biblioteksverksamheten så resursbiblioteksuppdraget blir ett stort lyft för oss. ■

BILD: SCANRAIL/123RF

NORDKALOTTBIBLIOTEKET ligger i Övertorneå.

Huvudman: Övertorneå kommun.

Bestånd: litteratur på svenska och meänkieli för vuxna och barn, släktforskningsmaterial och ljud- och bildarkiv.

Antal titlar: närmare 10 000

BILD: DÅNIEL MARTINI

RAISA LESSU
Biblioteksutvecklare och chef för biblioteks- och minoritetsspråkverksamheten

Vad har biblioteket för grunduppdrag sedan tidigare?
– Biblioteket är grunden i Nordkalottens kultur- och forskningscentrum men vi är lite av en gömd och sovande pärla. Vi har haft öppet bara mellan klockan åtta och elva på vardagarna, men nu ska vi ändra öppettiderna så att biblioteket blir mer synligt och lättare att besöka. Verksamheten har inte varit så utåtriktad men jag tror att det kommer bli en större medvetenhet om oss genom att vi blir resursbibliotek. Vi vill försöka utveckla biblioteket så att det blir mer av en mötesplats.

Hur kommer verksamheten påverkas av uppdraget från KB?
– Just nu väntar vi på en renovering så att vi kan få några kontorsplatser och bemanna bättre. Vi arbetar också med vår webbplats, den är ganska gammal och behöver byggas om så att den uppfyller kravet för ett resursbibliotek. Vi hoppas att webbsidan blir en digital resurs för folkbiblioteken i deras läsfrämjande insatser. Men vi är fortfarande i planeringsfasen och det kommer bli mycket utvecklingsarbete under hela nästa år.

Behöver ni rekrytera ny personal?
– En del av min tjänst är just nu att utveckla resursbiblioteket.

Vilken är den tuffaste respektive roligaste utmaningen med att bli resursbibliotek?
– Den tuffaste är att vi har brist på material, särskilt lättläst material för de som inte helt kan läsa meänkieli och särskilt för de unga. Det finns ganska många ungdomar med tornedalsfinska rötter som är intresserade av meänkieli men inte kan så mycket om det. Roligast är att vi har potential att åstadkomma något storslaget, det är vårt ansvar att utveckla verksamheten så att vi kan hjälpa användarna. ■

FINLANDSINSTITUTETS BIBLIOTEK ligger i Stockholm.

Huvudman: Stiftelsen Finlands kulturinstitut.

Bestånd: finsk, sverigefinsk och finlandssvensk skön- och facklitteratur för vuxna och barn.

Antal titlar: 21 000 varav 90 procent är på finska.

EEVA ÖSTBERG
Bibliotekschef

BILD: PRIVAT

Vad har biblioteket för grunduppdrag sedan tidigare?
– Vi fungerar som en mötesplats för sverigefinnar i Stockholmsområdet och erbjuder ett brett utbud av medier för den sverigefinska målgruppen och andra som har intresse för finska språket och finländsk och sverigefinsk litteratur. Sedan nästan tio år tillbaka har vi också ett bokråd som sammanställer listor på nya böcker två gånger om året.

Hur kommer uppdraget från KB påverka er verksamhet?
– Det är jättebra att vi har fått det som ett riktigt uppdrag att stödja landets folkbibliotek i olika frågor. Vi kommer att utveckla boklistan som vi gör specifikt för barn och unga, det är jätteviktigt att de får läsa på finska eftersom de inte får samma möjlighet som majoritetsbefolkningen i Finland att utveckla språket. Så vi måste försöka hitta så lättlästa böcker som möjligt, och vi skulle även behöva böcker som är Sverigepublicerade och vänder sig till den finska målgruppen. Där görs det tyvärr inte så mycket. Men just nu har vi en uppskattad utställning med moderna finländska barnböcker som är ute på turné i landet och finansieras med de pengar som vi hittills har fått från KB till resursbiblioteket.

Behöver ni rekrytera ny personal?
– Vi håller på att rekrytera en barn- och ungdomsbibliotekarie just för att barn och unga nämns i uppdraget. Men vi väntar fortfarande på att få se vad vi ska göra för det vet vi inte ännu. Vi har inte ramarna på plats.

Vilken är den tuffaste respektive roligaste utmaningen med att bli resursbibliotek?
– Det tuffaste är utbildningssituationen som påverkar vårt arbete enormt mycket. Barn och unga får inte tillräckligt med modersmålsundervisning så hur ska vi få dem att läsa på finska? Men det är jätteroligt att få ett nationellt uppdrag och det har varit en sådan glädje att få diskutera biblioteksfrågorna tillsammans med sverigefinnar från hela landet. Det är också roligt att få skapa ett nytt arbete som kan leda till att de nationella minoriteterna kan bli en naturlig del av folkbibliotekens verksamhet. ■

BILD: PRIVAT

MALIN NORRBY
Förlagschef med ansvar för biblioteket

JUDISKA BIBLIOTEKET ligger i Stockholm och är uppdelat på en forskningsdel under synagogan och en allmän del i kulturhuset Bajit.

Huvudman: Judiska församlingen.

Bestånd: litteratur inom judisk kultur och judiska ämnen.

Antal titlar: 25 000 varav 15 000 ingår i forskningsbiblioteket och 10 000 i Bajit. 4 000 av titlarna är på jiddisch.

Vad har biblioteket för grunduppdrag sedan tidigare?
– Bibliotekstanken att samla böcker för att andra ska få läsa har länge funnits i den judiska kulturen, och ända sedan biblioteket grundades 1774 har samlingen växt genom donationer. I och med att Sverige inte ockuperades av nazisterna är den också intakt vilket är unikt. Öppnandet av Bajit krockade med pandemin men utlånen har ändå ökat eftersom tillgängligheten har blivit så mycket högre.

Hur kommer uppdraget från KB påverka er verksamhet?
– I praktiken fungerar vi som resursbibliotek redan nu, vi försöker hjälpa folk- och regionbiblioteken med frågeställningar i mån av tid. Men nu kommer vi att ha en bibliotekskonsulent som kan ta hand om den typen av förfrågningar. Det handlar väldigt mycket om att vara en kunskapsresurs för biblioteken rörande den judiska minoriteten i Sverige som är väldigt mångfacetterad. Men det är en del saker som först måste diskuteras igenom, som hur användarna ser på bestånd, förvärv, inköp och sådana saker.

Behöver ni rekrytera ny personal?
– Vi har två utredare som delar på en tjänst för att bereda det här ärendet. De ska dels försöka fastslå profil på bibliotekskonsulentstjänsten när vi utlyser den, dels formulera ett uppdrag och verksamhetsinriktning genom användardialoger.

Vilken är den tuffaste respektive roligaste utmaningen med att bli resursbibliotek?
– Svårigheten är att få ett generellt formulerat uppdrag att passa för respektive minoritet, bibliotek och användare. Men det roligaste just nu är att det blir ett extra fokus på judisk kultur och jiddischkultur. ■

BLÄDDRA
VILL FRÄMJA LÄSNING PÅ MINORITETSSPRÅKEN

Med Bläddra går det att läsa e-böcker på samiska och romani chib oavsett var man befinner sig i landet. Varken konto eller inloggning behövs och snart ska det även finnas litteratur på de andra nationella minoritetsspråken.

– Appen är utvecklad för att fungera som ett läsfrämjande verktyg på biblioteken, säger verksamhetsspecialisten Lovisa Karlsson Kjellin.

TEXT: PAULA ISAKSSON

Bläddra är en del av Kungliga bibliotekets, KBS, satsning på biblioteksverksamhet för Sveriges nationella minoriteter. Egentligen började det hela som ett pilotprojekt, men i slutet av april lanserades appen som en varaktig lösning och finns idag nedladdad i 1 125 mobiler.

– Vi är jättenöjda med att så många har laddat ner Bläddra, säger Lovisa Karlsson Kjellin, som kom in som projektledare för appens innehåll i september 2019 och idag titulerar sig som verksamhetsspecialist på KB.

E-böckerna som finns i den kostnadsfria appen är på olika varieteter inom romani chib och samiska. Att det blev just de två språken har inte med någon värdering att göra, förklarar Lovisa.

– Två språk var vad vi mäktade med i starten och precis när beslutet fattades om att vi skulle utveckla appen pågick det en stor satsning på Kulturrådet kring romani chib. Samtidigt visade en analys ett behov av samverkan mellan KB och Sametinget för att det skulle bli lättare för kommunerna att få tag på samisk litteratur. Vi såg att Bläddra skulle kunna vara ett stöd i båda sammanhangen.

Träffade representanter

Inför arbetet med att ta fram appen gav sig KB ut på turné från norr till söder i Sverige för att samla in synpunkter från de olika språkgrupperna. En fråga var till exempel om det skulle gå att streama eller ladda ned materialet.

– Vi hade nog tänkt att streaming var bäst men så kom det synpunkter på att de som bor i områden utan internettäckning eller rör sig över gränserna inte skulle kunna läsa. Med nedladdning behöver man bara befinna sig i Sverige och ha uppkoppling precis när boken laddas ner, sedan kan man röra sig fritt när man läser den, säger Lovisa.

När innehållet skulle sättas gjorde Lovisa ännu en resa, fast den här gången på egen hand, för att träffa bland annat bibliotekarier och modersmålslärare. Vilken litteratur vill vi ha och varför? Tillsammans ringade de in fritidsläsaren, både barn och vuxna, som främsta målgrupp.

Tålmodigt arbete

I dagsläget innehåller appen 71 titlar. Bakom var och en ligger ett tålmodigt arbete.

– En av de första sakerna som jag upptäckte när jag kom in som projektledare var att det inte fanns några e-böcker i epub-format vare sig på samiska eller romska varieteter. Så det har varit många steg för att komma hela vägen med varje enskild titel, förklarar Lovisa.

För att få tag på e-böcker har KB skrivit licensavtal med förlag som ger ut litteratur på de två språken. Men flera gånger har Lovisa hittat böcker som getts ut av förlag som gått i konkurs, eller så har de inte haft avtal med författaren om e-bok, utan fått joxa med det först. Ett annat krux är att det inte finns något språkstöd för romani chib och samiska, så därför måste böckerna ha digitala förlagor. Och det har de inte alltid.

– Många av förlagen är väldigt små och några av dem har fått tacka nej till avtal med oss för att de inte haft tid eller saknat digitala förlagor. Men de flesta ser det som en chans att sprida sina böcker och eftersom de äger rättigheterna kan de sälja eller tillgängliggöra dem även på andra sätt.

Flera sätt att jobba på

På biblioteken ska Bläddra kunna användas på flera sätt, dels som digital katalog, dels för provläsning innan köp. Den funkar också bra för högläsning med bild och text på stor skärm.

– Man kan även ta med appen utanför biblioteksrummet och ge folk ett redskap att prova på att läsa. Jag tror säkert också att de som är aktiva inom läsfrämjande kan hitta på egna sätt.

I mitten av oktober uppgick det totala antalet boklån sedan starten i april till 1 480.

FAKTA

Bläddra ingår i KBs regeringsuppdrag att satsa på Sveriges nationella minoriteters biblioteksverksamhet. Appen går att ladda ner till mobiler och surfplattor och är helt kostnadsfri för användaren. Den kan också användas utan inloggning. Innehållet består av e-böcker för barn, ungdomar och vuxna med tyngdpunkten på bilderböcker. Just nu finns böcker på följande språk:

- Samiska – lulesamiska, nordsamiska, pitesamiska, sydsamiska och umesamiska.
- Romani chib – arli, kelderash, lovari, kale och svensk romani.

Det långsiktiga målet är att Bläddra ska innehålla litteratur på samtliga fem minoritetsspråk.

LOVISA LARSSON KJELLIN
Verksamhetsspecialist

BILD: CARINA GERDIN

– Det är väldigt bra med tanke på att vi bara har 71 titlar, säger Lovisa.

På sikt ska appen även innehålla litteratur på finska, jiddisch och meänkieli. Redan idag finns det planer på att publicera de första titlarna på meänkieli under 2022. När alla språken är på plats blir nästa steg att lägga till ljudböcker.

– Det finns ett otroligt stort behov av ljudböcker, framför allt om man tänker på att många som talar de nationella minoritetsspråken inte kan läsa dem, avslutar Lovisa. ■

Mer än en romsk-svensk SAGOSTUND

Oxiebiblioteket i Malmö har flera års erfarenhet av att arrangera sagostunder på den romska dialekten lovari. Förra året utsågs biblioteket till en av Sveriges 18 romska läsambassader, nu hoppas biblioteket fortsätta utveckla verksamheten.

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

FAKTA

- Initiativet till att utse romska läsambassader kommer från Sveriges läsambassadör Bagir Kwiek.
- Syftet är att stötta folkbiblioteken i sin läsfrämjande verksamhet kring minoriteten romer och nationella minoriteter.
- Under 2020 utsågs 18 romska läsambassader, i maj 2021 utsågs ytterligare 14.

Det syns direkt när jag kliver innanför dörren på Oxiebiblioteket, det färgglada certifikatet som berättar att jag nu är på en romsk läsambassad. Framför certifikatet står biblioteksassistenterna Lena Sjunnesson och Florida Pavlovska och hälsar mig välkommen. Det är de två som sedan 2018 har drivit bibliotekets aktiviteter med och för romer, bevakat utgivning av litteratur om romsk kultur, historia och litteratur på romani, och framförallt arrangerat sagostunderna på den romska dialekten, eller varieteten, lovari.

– Det är en viktig verksamhet som vill barnens bästa och stärker dem i deras modersmål, säger Florida och får medhåll av Lena.

– Att få utmärkelsen kändes som en bekräftelse på vårt arbete.

Dialekt

Vid en snabb googling får jag veta att Malmö är den största romska staden i Norden, och där många av de som pratar dialekten lovari bor i Oxie, en äldre förort knappt en mil sydost om Malmö. Det var också här som Lena kom i kontakt med den romska kulturen. Först i sin roll som fritidsledare på fritidsgården där hon förstod att många unga tappat sitt modersmål, och senare som biblioteksassistent på biblioteket där hon insåg att det inte hjälpte att köpa böcker på romani chib när de romska barnen i Oxie inte förstod vad det stod i dem.

– Det är ett problem att det finns för lite kunskap om det romska språkets många olika dialekter, att en del av dialekterna är som svenska, norska och danska, medan andra är som svenska, tyska och holländska, förklarar hon och menar att biblioteken borde kartlägga vilken dialekt som bor i närområdet och genomföra arrangemang och sagostunder på det språket.

– Man kan inte bara säga att det är en romsk-svensk sagostund.

Sagostunder

När Lena förstod hur illa det var med tillgång på böcker på lovari, började hon fundera på hur hon skulle kunna arrangera sagostunder för de romska barnen, och hon började leta efter någon som skulle kunna översätta svenska sagoböcker till lovari.

– Jag fick nys om att hon sökte någon och var snabb att anmäla mig, skrattar Florida som är uppvuxen i Oxie och själv tillhör den romska lovarigruppen.

– Vi romer kallar lovari för en varietet, och det romska språket har många varieteter. Och för att komplicera det ytterligare så har alla sina egna skriftspråk och det är ont om böcker, ler hon.

De två började försiktigt med att arrangera sagostunder med de två sagoböcker de hittade på lovari, Camping och kurragömma och Dansbus och kaktrubbel av Marin Salto.

– Jag minns att vi vuxna reagerade på att barnen skrattade så hjärtligt, att vi trodde det berodde på att de tyckte sagan var rolig. Men de skrattade åt ord på lovari som de inte hört tidigare, minns Florida.

När dessa böcker var avverkade valde Florida att översätta Bockarna Bruse som fick samma hjärtliga mottagande.

– Egentligen spelar val av bok inte så stor roll, fortsätter hon. Alla historier är intressanta för att de får höra dem på sitt eget språk. Målgruppen för sagostunderna är barn mellan tre till sju år, men vi har haft många mellan noll och sexton här samtidigt. Jag fick själv aldrig det stödet när jag var barn, så att kunna hjälpa dem och stärka dem i deras modersmål känns verkligen viktigt för mig.

Vidgad syn

Under pandemin har sagostunderna på biblioteket haft ett uppehåll, men Lena menar att uppehållet varit bra för verksamheten. Att det funnits tid att stanna upp och reflektera. Under hösten tar sagoverksamheten fart igen och de har båda planer för en fortsatt verksamhet. Kanske en bokklubb för de lite äldre barnen, kanske något för de ännu lite äldre, men, menar de båda, det viktigaste är att stärka de romska barnen i deras språk, deras dialekt.

– Det är viktigt för deras ordförråd, och om de får upp ögonen för läsning kanske det blir lättare för dem att ta till sig lärande i skolan, säger Florida.

– Det viktigaste är att de romska barnen ska få känna sig hela, att kunna hjälpa dem och inte bara stereotypt placera dem i ett fack. Att vidga synen på att romerna inte är en homogen grupp, konstaterar Lena. ■

FLORIDA PAVLOVSKA OCH LENA SJUNNESSON
Biblioteksassistenter

Ny guide lyfter HBTQ+-PERSPEKTIVET

Svensk biblioteksförenings expertnätverk för bibliotekens arbete med hbtq+ har under året publicerat en ny guide, Guide för bibliotekens arbete med hbtq+. Guiden är tänkt fungera som inspiration och stöd i bibliotekens arbete med hbtq+, och den innehåller såväl konkreta tips och råd som förslag på hur man kan implementera arbetet i sin organisation.

Noll27 ringde upp Eleonor Pavlov på Lunds stadsbibliotek, som tillsammans med Hanna Olsson på Umeå universitetsbibliotek, har tagit fram en stor del av materialet till guiden.

FRÅGESTÄLLARE OCH SAMMANSTÄLLNING: HELÉN ANDERSSON | BILD: MÅRTEN PAVLOV

Varför en guide för bibliotekens arbete med hbtq+?

– Det började egentligen med att vi ville göra en guide om regnbågsflaggan, vad den signalerar och hur biblioteken ska hantera den. Vi hade fått signaler om att flera bibliotek som agerat vallokal haft problem med att besökare ifrågasatte regnbågsflaggor i lokalen. Så förutom flaggans symbolvärde ville vi också titta på vilka faktiska regler som gäller i en vallokal.

När vi nästan var klara med guiden våren 2020, beslutade Svensk biblioteksförening att fokusera mer på bibliotekens arbete med hbtq+-frågor, och i det sammanhanget göra en mer allmänt hållen guide. Och där satt vi med en nästan färdig guide och kände att vi kan ju inte ha två, så sommaren 2020 skrev vi ett nytt utkast till en ny guide som var färdig och kunde presenteras vid branschdagarna i maj 2021.

Hur är guiden upplagd?

– Vi har delat upp den i olika fokusområden som handlar om det digitala biblioteket, om det fysiska bibliotek och om programverksamhet. I slutet av guiden finns också en taxonomi som beskriver olika nivåer av hbtq+-arbete på bibliotek.

Men vi inleder med ett kapitel som heter Att arbeta med hbtq+ på biblioteket. Här vill vi lyfta att det är organisationens ansvar, att det ingår i vårt uppdrag och att arbetet inte får bygga på en enda eldsjäl. I kapitlet finns också en del som vänder sig till den som är chef eller arbetsledare där vi pratar om chefens roll i arbetet.

Det finns också en historisk del och en kort introduktion till vissa begrepp, men de flesta delarna är mer konkreta. När det till exempel gäller det fysiska biblioteket har guiden förslag som handlar om regnbågshyllan, skyltar och skyltning, programverksamhet och sagostunder. Och ett eget stycke om regnbågsflaggan och biblioteket som vallokal.

Vad ska man börja med om man vill arbeta med hbtq+ på biblioteket?

– Det första man kan göra är att läsa guiden. Det handlar om att utbilda sig, för man måste förstå varför biblioteken ska arbeta med hbtq+-perspektivet. Att vi också måste jobba aktivt med, och för, vissa grupper som inte är prioriterade i bibliotekslagen. Som hbtq+. Det handlar om bemötande och inkludering på ett brett sätt, och det ingår faktiskt i vårt uppdrag att se till att biblioteken är tillgängliga för alla.

Enligt RFSL finns det idag 31 bibliotek i Sverige som är hbtqi-certifierade. Är guiden ett komplement?

– En certifiering handlar om att hela arbetsgruppen genomgår en utbildning och att man skriver en handlingsplan. Det är en ganska kostsam process och man måste göra en ny certifiering vart tredje år.

Guiden är i första hand för de som vill komma igång med arbetet, och den lyfter att det finns andra vägar att gå än certifiering. Att det finns många sätt att arbeta inkluderande, även om man inte har någon större budget eller mycket personal. Det har varit viktigt för oss att trycka på att det finns saker man kan göra oavsett var man jobbar, kanske kan du bara köpa in några böcker, men det är mer än ingenting.

Men det handlar också om att guiden ska bekräfta de som jobbat länge med frågorna i sin verksamhet. Lite pepp att fortsätta helt enkelt. ■

CONFETTI-BILD: KOSTIKOVA/123RF

FAKTA

- Guide för bibliotekens arbete med hbtq+ finns i digital form på Svensk biblioteksförenings webbplats.
- Guiden finns tillgänglig på svenska och på engelska.
- Hbtqi, eller hbtq+, är samlingsnamn för homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner.

  Källa: RFSL

ARKIVET DÄR ALLA QUEERA BERÄTTELSER FÅR PLATS

Böcker, protokoll och filmklipp. Allt är välkommet. För Queerrörelsens Arkiv och Bibliotek vill samla, bevara och tillgängliggöra berättelser och erfarenheter från queera liv.

TEXT OCH BILD: EVELINA WESTERGREN

Högst där uppe, i slutet av en korridor på översta våningen i tegelflygeln till Riksarkivet i Göteborg, finns de 75 proppfyllda hyllmetrarna som Queerrörelsens Arkiv och Bibliotek, QRAB, rår över. Där samsas queerhistorisk litteratur, dagböcker, sällsynta tidskrifter, protokoll och digitala filmklipp, med konstverk, brev och 1700-talsböcker. En och annan nyckelknippa. Banderoller. Och mycket, mycket mer.

Olov Kriström, arkivarie för QRAB, står utanför och pekar upp mot byggnaden. Restriktioner på grund av pandemin gör det svårt att hålla intervjun inne i Riksarkivets lokaler.

På hans kontor några stenkast bort, berättar han istället mer om hur mycket som finns i arkivet.

– Det är fullt. Jag har också material hemma hos mig och andra har hemma hos sig, säger han med ett skratt.

– Och det kommer hela tiden material, vilket ju är helt fantastiskt och roligt, men vi skulle behöva mer plats.

BILD: QRAB

Inkluderande begrepp

QRAB är en ideell förening som arbetar för att samla in, bevara och tillgängliggöra queert historiskt och samtida material. Det vill säga dokument, prylar, litteratur, från homosexuellas, lesbiskas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners historia, kamp och kultur.

– Vi brukar använda queer som sammanfattning för att göra det enkelt, men vi vet ju om att det är ett modernt begrepp. Men det är viktigt att säga att det är så här vi använder oss av det.

Och på samma sätt som föreningen är inkluderande i användningen av queerbegreppet, är de också inkluderande i frågan om vad för material de tar in. Arkivet rymmer både fysiska böcker, digitala filer och föremål.

Den äldsta boken, en avhandling på tyska, är över trehundra år gammal.

– Den handlar om det som då kallades för hermafroditer och hur de ställde till det juridiskt, alltså personer som inte enkelt kan sägas vara män eller kvinnor. Idag skulle vi säga intersexpersoner. Hur funkar det med äktenskap? Arvsrätt? Sådana saker där kön förr hade stor betydelse, försöker den boken reda ut.

– Och jag tycker det är jättespännande med historiskt material som liksom skevar till perspektiven. »Jaha just det, man kan tänka på det här sättet också«.

Filmklipp är speciella

Olov Kriström har svårt att favorisera något material ur samlingarna. Men några av de digitala filmklippen ligger honom varmt om hjärtat. Det händer ändå något speciellt, när människor rör sig framför en, de skrattar, gråter och deras liv blir synliga.

– Som ett klipp från frigörelsedemonstrationen i Stockholm 1979, ett par dagar efter att de hade ockuperat Socialstyrelsen för att avskaffa sjukdomsklassificeringen, och de går där med sina ballonger och verkar så glada. Därför är de här filmklippen också så intressanta, eftersom mycket historieskrivande målar upp en mörk bild av det förflutna. Att homosexualitet var sjukdomsstämplat, att det var kriminellt längre tillbaka, att det var tider av förtryck. Och det stämmer ju. Men när man ser de här bilderna så ser man också glädjen i människors liv. Att de skapade sammanhang, njöt och hade det gött, säger han och blir därefter allvarlig.

– Samtidigt blir den glädjen också dubbel, när sedan 80-talet kommer och vi vet att väldigt många av de här människorna dör i aids.

Vill sprida vidare

För att tillgängliggöra och synliggöra materialet jobbar QRAB dels med att vara en resurs för till exempel forskare och konstnärer, dels med att själva arrangera föreläsningar, utställningar eller filmvisningar. Olov Kriström hoppas att de som möter materialet får med sig en känsla av ett myller. Att det inte är en unison queer historieberättelse som lyfts fram, att den innehåller glädje, kreativitet, sammanhållning, såväl som interna konflikter och spänningar.

För Olov Kriström, som själv har en bakgrund som queeraktivist, har det historiska materialet betytt mycket.

– Jag har upptäckt att jag, såklart, inte är först. Att det är inspirerande och ödmjukande att se att det finns de som har gått före mig. Och det tänker jag är jättefint om det kan lämnas till andra också.

– Sedan är det också jättefint när materialet möter andra människor. Som efter en visning vi hade på Westpride av de här filmklippen, att det kommer fram folk efteråt, ungdomar som säger att det här var jättebetydelsefullt för mig att få se. Det är ju underbart. ■

Trygg **cirkel** *främjar läsning och identifikation*

En bokcirkel som både är en trygg plats för unga hbtqi-personer och som främjar läsning. Det är vad Queer bokcirkel för unga har blivit. Noll27 åkte till Kulturhuset Kåken i Göteborg för att få veta mer.

TEXT OCH BILD: EVELINA WESTERGREN

– Ååh! Det här är min favoritbok, den är så fin! utropar Malin Carlsson och plockar ut ett exemplar av Heartstopper av Alice Oseman ur bokhyllan.

Hon öppnar serieromanen och visar illustrationerna.

– Den är så bra på att beskriva den första kärleken. Titta här, så rosiga kinder, säger hon och pekar på ett uppslag där en ung, uppenbart förtjust, människa är avbildad.

Här i Regnbågshyllan på Härlanda-Örgryte bibliotek på Kulturhuset Kåken i Göteborg, finns flera av de titlar som Queer bokcirkel för unga har avhandlat. Så heter nämligen den cirkel som Lisu Asu, ungdomsbibliotekarie på Härlanda-Örgryte bibliotek, och Malin Carlsson, ungdomsbibliotekarie på Linnéstadens bibliotek i Göteborg, driver.

Startade digitalt

Det hela började som en nätbaserad bokcirkel på den digitala mötesplatsen Discord, där deltagarna kunde chatta, prata och ha videoträffar om böcker.

– Och nu i höst har vi haft vår allra första fysiska träff. Det var ju väldigt kul att kunna träffa alla som vi har sett på skärmen nu i några månader, säger Malin Carlsson.

Den digitala samlingsplatsen på Discord finns dock kvar parallellt. Den fyller fortfarande en viktig funktion, är en enkel väg in i gruppen och sänker tröskeln till både litteraturen och det sociala sammanhanget.

– Jag tror att det är väldigt, väldigt avväpnande och lugnande att göra det via datorn först. Det kan vara så jobbigt att gå in i ett sammanhang utan att veta vad det är för något, säger hon.

– De får också presentera sig där, till exempel med namn, pronomen, en karaktär i en bok man skulle vilja vara kompis med. De får makt att sätta ord på sig själva, fortsätter Lisu Asu.

Viktigt med trygg plats

Bokcirkeln startade för att kunna vara en trygg plats för unga queera litteraturintresserade att samlas på.

– Det finns alltid ett behov av queera mötesplatser för alla åldersgrupper, men särskilt för unga. Folk har ju ett behov av att kunna spegla sig i andra och då är böcker ett superbra verktyg för att kunna förstå sig själv. Det har varit lite olika beroende på vad vi har läst hur mycket folk har lyft in sina egna erfarenheter, men det är tacksamt att läsa böcker som man kan spegla sig i, där det finns en bredd och en representation och kanske karaktärer som upplever samma saker som man själv har erfarenhet av, säger Lisu.

På det sättet har också boksamtalen följt bokens tema. Ibland blir det samtal som kopplar till egna erfarenheter, ibland bara om boken.

– När vi läste en bok som handlade väldigt tydligt om att komma ut, då blev det ett ganska naturligt och bra samtal om att komma ut och hur det är, säger hen och fortsätter:

– Men när vi läste Norra Latin av Sara Bergmark Elfgren nyss så pratade vi inte om några queera teman, utan bara om handlingen i boken.

Senast läste de They both die at the end av Adam Silvera. Böckerna som cirkeln väljer ska ha någon slags queer koppling, men vilken form boken har, ljudbok, e-bok, serie, eller roman, spelar mindre roll.

Lästips från cirkeln:

Felix ever after – Kacen Callender

Nikki – Malin Skogberg Nord

Cemetery boys – Aiden Thomas

Himlabrand – Moa Backe Åstot

Norra Latin – Sara Bergmark Elfgren

They both die at the end – Adam Silvera

Livets outgrundliga mysterier – Benjamin Alire Sáenz

– Det är inte alltid lätt att få in hela spektrumet av hbtqi, men om vi ser över en termin försöker vi också få in att vi läser olika böcker. Att vi försöker synliggöra spektrumet så att alla kan känna igen sig, säger Lisu.

Medlemmar tar ansvar

Det ger en bra dynamik när de är två som driver cirkeln tillsammans. Det hjälper till i samtalen kring böckerna och gör att Malin och Lisu kan känna sig mer avslappnade. De tjugotalet »helt underbart fantastiska« medlemmarna mellan 13 och 20 år som är med i den digitala gruppen, bidrar också till den stämningen. De hjälper till och svarar på frågor, välkomnar nya medlemmar och tar ansvar för cirkeln. Och Malin och Lisu vill fortsätta värna den trygga plats som den har blivit.

– När vi märkt att vi har en plats som uppskattas och känns trygg, så är det en så härlig bieffekt av vår bokcirkel. Vi vill bibehålla det, att vi har den litterära kopplingen, men att vi också är en plats, en grupp, ett sammanhang, för unga hbtqi-personer. Det här är något vi ska hålla i, säger Malin. ■

– När vi läste en bok som handlade väldigt tydligt om att komma ut, då blev det ett ganska naturligt och bra samtal om att komma ut och hur det är.

MALIN CARLSSON OCH LISU ASU
Ungdomsbibliotekarier på Linnéstadens och Härlanda-Örgryte bibliotek

FAKTA

Queerlit:

- är ett treårigt forskningsinfrastrukturprojekt, finansierat av Riksbankens jubileumsfond,
- har projektmedarbetare från bland annat Göteborgs universitet, Södertörns högskola, Linnéuniversitetet, KvinnSam, Centrum för digital humaniora och Kungliga biblioteket,
- ska efter att projekttiden löper ut förvaltas av KvinnSam vid Göteborgs universitetsbibliotek.

QUEERLIT SKA GÖRA QUEER LITTERATUR LÄTTARE ATT HITTA

Det är inte alltid så lätt att hitta äldre litteratur med queera teman eller motiv. Men det ska det treåriga projektet Queerlit nu ändra på genom att skapa en databas med hbtqi-litteratur.

TEXT : EVELINA WESTERGREN | BILD: SANNA FOGELVIK

Idag finns inte böcker om att komma ut, om regnbågsfamiljer, eller skildringar av till exempel transpersoners liv, samlade och sökbara. Men projektet Queerlit ska nu göra det lättare att hitta sådana verk, genom att samla svensk hbtqi-skönlitteratur i en databas. Den ska sedan bli en deldatabas till Libris och finnas på en egen hemsida.

– Våra ämnesord kommer också att importeras till alla folkbiblioteks kataloger om de hämtar sina poster från Libris. Så det kommer att bli en bättre sökbarhet för de här böckerna, säger Sebastian Lönnlöv, bibliotekarie i projektet och även en av initiativtagarna till det.

Efter att han själv arbetat med queer litteratur på olika sätt, väcktes tanken om att det behövdes en databas för att lätt kunna hitta böckerna som efterfrågades. Efter flera år, många funderingar och slutligen finansiering från Riksbankens jubileumsfond, startade projektet i år.

– Det har varit en idé väldigt länge och nu ser det ut som om den blir verklighet och det är ju helt fantastiskt, säger han.

Måste läsa mellan raderna

Databasen är tänkt att underlätta för forskare, men även för allmänhet och folkbibliotek. Nu arbetar projektgruppen bland annat med att inventera litteratur, ta fram en egen tesaurus, ämnesordlista, och därefter knyta den till litteraturen för att göra den sökbar.

– Vi sitter också och diskuterar vad som egentligen ska vara med. Som det ser ut nu, kommer det även att vara negativa skildringar med. Skulle vi utesluta det så skulle det inte bli så mycket av den äldre litteraturen kvar, säger Sebastian.

Eftersom lagstiftning och vad som varit moraliskt accepterat inte var samma förr som det är idag, påverkar det även synligheten av de queera motiven i äldre litteratur. Mycket är implicit, tvunget att läsas mellan raderna, mycket annat är negativa skildringar av till exempel samkönad kärlek.

– Så vi har ju väldigt mycket väldigt tragisk litteratur, eftersom ingen ville publicera positiv litteratur, säger Sebastian.

De moderna begrepp vi känner till idag var också obekanta, vilket gör att den äldre litteraturen måste avkodas för att det ska gå att se om, och i så fall hur, den handlar om hbtqi.

– Vi tar ju därför med all litteratur där någon agerar könsöverskridande. Även om den inte definierar sig som transperson. Är det äldre litteratur där någon klär sig för att passera som ett annat kön, och gör det, så kommer vi ha med den. Det kanske man inte tänker på som en queer bok, men den får ju ändå en sådan funktion.

Vad hoppas du att databasen kommer att bidra med?

– Jag vet ju att det finns ett stort intresse för queerlitteratur, bland läsare och bland bibliotek. Det kommer bli mer sökbart, det kommer att bli lättare att hitta hbtqi-litteratur. Vill du se vad det skrevs för böcker om till exempel trans på 50- och 60-talet så kommer du ha någonstans att överhuvudtaget söka, det finns ju inte i nuläget. Bara det kommer att bli ett stort kliv. ■

En verksamhet
I RÖRELSE

På uppdrag av Förvaltningen för kulturutveckling gjorde Bibliotekshögskolan i Borås under våren 2021 en undersökning om uppsökande biblioteksverksamhet på folkbiblioteken i Västra Götalandsregionen. Resultatet finns samlat i rapporten Ett fenomen i rörelse, där det bland annat konstateras att det saknas ett samlat begrepp för verksamheten.

TEXT: HELÉN ANDERSSON | BILD: KRISTINA STÅLBERG

ERIK JOELSSON, EMMA BERGE KLEBER och SIRPA BARK
Universitetslektor och adjunkter

– Att det inte finns en gemensam terminologi, att det inte finns ett enhetligt sätt att prata om uppsökande verksamhet, förvånade oss. En del talade om ett uppsökande förhållningssätt i all biblioteksverksamhet, medan andra knöt verksamheten till vilka aktiviteter som utförs, som till exempel Boken kommer, säger universitetslektor Erik Joelsson som tillsammans med kollegorna och adjunkterna Sirpa Bark och Emma Berge Kleber gjort undersökningen.

I rapporten konstateras att var tid har sin terminologi och att det finns en tydlig förskjutning över årtiondena vad som varit prioriterat. Exempel som nämns är Boken kommer och bokbussen med anor från 1950-talet, och 1970-talets sociala biblioteksverksamhet.

– Ibland betraktas bokbussen som uppsökande verksamhet och ibland kallar man den för en mobil biblioteksfilial, säger Erik som menar att detta är ett exempel på när terminologin kan skilja sig åt för ett och samma fenomen.

– Det blir svårt när man ska dokumentera och följa upp en verksamhet, det kan också bli problem när man ska argumentera för verksamhetens värde till exempel för politiken. Det handlar om att synliggöra verksamheten, och om vi ska kunna prata om den på samma sätt krävs en standardiserad begreppsanvändning. Kanske skulle en väg till det vara att KB efterfrågar statistik över uppsökande verksamhet, föreslår han.

Uppsökande pop up

Den klassiska uppfattningen om uppsökande biblioteksverksamhet är aktiviteter utanför den fysiska biblioteksklokalen med syfte att nå de som inte kan ta sig till biblioteket. I rapporten Ett fenomen i rörelse nämns pop up-konceptet som en del av en global trend för detta.

– Det mobila är till för att aktivt söka upp målgrupper, och om man tittar på internationell forskning generellt ser man att pop up-biblioteken ses som en stor möjlighet att fånga upp icke-användare. Man ser det även som en möjliggörare för samhällsutveckling med social inkludering, säger Sirpa Bark.

– I vår regionala undersökning ser vi att cyklar är i fokus just nu, att många tack vare pengar från Stärkta bibliotek vågat satsa och köpt cyklar till uppsökande pop up-aktiviteter i bland annat utsatta områden, tillägger Emma Berge Kleber.

– Generellt ser vi en trend mot ökat intresse för uppsökande verksamhet, och jag tror att man till exempel kan förutspå ett större behov av Boken kommer eftersom vi förväntas bli fler äldre i samhället. Med andra uppsökande aktiviteter såsom pop up-bibliotek finns också en tanke att marknadsföra den ordinarie verksamheten genom att ge sig ut, och där slår man ju två flugor i en smäll på ett ganska kostnadseffektivt sätt, konstaterar Erik. ■

FAKTA

Rapporten Ett fenomen i rörelse, finns att läsa och ladda ner på webbplatsen för Förvaltningen för kulturutveckling, under Biblioteksutveckling.

Uppsökande verksamhet är ett av de prioriterade områdena i den regionala biblioteksplanen i Västra Götalandsregionen. Planen uttrycker bland annat en strävan att »förmedla kunskap om metoder för bibliotekens uppsökande verksamhet och utåtriktade arbete för att vidga deltagandet och nå fler aktiva användare«. En av förhoppningarna är att undersökningen ska vara ett stöd i kommunernas uppsökande arbete och i samtal om hur biblioteken kan nå olika målgrupper.

DEDIKERAT DET FRIA ORDET

På Dawit Isaak-biblioteket i Malmö finns böcker av författare från hela världen som utsatts för förtryck och censur. En unik samling på kanske världens första yttrandefrihetsbibliotek.

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Jag befinner mig några hundra meter från Möllevångstorget i Malmö, ett klassiskt arbetarklassområde som trots gentrifiering fortfarande präglas av etnisk mångfald, framförallt i utbud av butiker och restauranger. Här, längs den trafikerade Bergsgatan, granne med Kulturhuset Mazetti, Folkets Bio och Folkets Park, ligger Dawit Isaak-biblioteket i delad lokal med Malmö Stadsarkiv.

– Idén kommer från stadsarkivet som ville göra något konkret kring yttrandefrihet, mänskliga rättigheter och demokratifrågor, berättar bibliotekarie Ulrika Ahlberg när hon tillsammans med kollegan Jens Zingmark tar emot mig framför den stora informationsdisken i den gemensamma entrén.

Från vår plats vid disken är det lätt att överblicka Dawit Isaak-biblioteket som ligger lättillgängligt direkt till vänster innanför entrén. På väggarna sitter affischer på Dawit Isaak, och i bokhyllorna står fina bokstöd i form av en siluett av honom. Men namnet till trots handlar inte biblioteket bara om Dawit Isaak.

– Eftersom det redan finns ett bibliotek på stadsarkivet kom namnfrågan upp när biblioteket skulle öppna hösten 2020. Yttrandefrihetsbiblioteket är långt och krångligt och ger utrymme för tolkningar, medan Dawit Isaak är ett tydligt exempel på vad det handlar om. Och vi har fått familjen Isaaks godkännande att använda hans namn, säger Ulrika.

– Dawit Isaak är en symbol för att tydliggöra vad vi gör, och dessutom ett sätt att uppmärksamma hans fall, fyller Jens i.

Fakta och förbjudna böcker

Vi rör oss mellan hyllorna och jag ser titlar som Fahrenheit 451, Satansverserna, 1984 och Utvandrarna.

– Utvandrarna ansågs som smutslitteratur av prästerskap och politiker, och en del tyckte att den gav en nidbild av smålänningar, förklarar Jens när jag undrar hur den hör hemma här.

– Det är sådant vi vill diskutera här, tillägger Ulrika. Men, fortsätter hon, vi har ju en begränsad yta och försöker mest ha samtida exempel på censur eller böcker som exemplifierar.

Samlingarna i de låga bokhyllorna är uppdelade i de två delarna Fakta och kontext, och Förbjudna böcker. Gemensamt för böckerna i den senare rubriceringen är att någon gång någonstans har någon velat hindra andra att läsa de här texterna, och det kan handla om såväl god censur för att värna någon, som regim- eller religionskritik som ska tystas.

– Alla böcker här är inte förbjudna, men man har begränsat tillgången på olika sätt, säger Jens.

I hyllorna med rubriken Fakta och kontext finns böcker om olika folkrörelser och böcker om censur, yttrandefrihet och demokratifrågor, men också böcker från olika länder om religion eller om historiska händelser.

– Det är förstås mycket facklitteratur, men i de fall det inte finns facklitteratur försöker vi istället hitta någon roman, diktsamling eller biografi som utspelar sig under en viss period eller i ett visst land, något som kan täcka upp helt enkelt, säger Ulrika.

Böckerna i hyllorna är dessutom indelade i olika kategorier som till exempel exilförfattare och fängslade författare. Här blandas nytt med gammalt och jag ser namn som Nelson Mandela och Oscar Wilde.

– Malmö stad har ju i många år haft residensprogram för förföljda författare och journalister, och är en del av det internationella fristadsnätverket ICORN, så här finns bland annat många författare i deras nätverk, säger Ulrika.

Exlibris

Vi har stannat till vid hyllan med litteratur som har ansetts vara kontroversiell eller förbjudits för barn och unga. Jag tar ut Nalle Puh där jag på insidan av boken i ett snyggt exlibris kan läsa att boken av olika anledningar varit förbjuden i bland annat Kina, Polen och Turkiet, och där en av anledningarna anges vara en ambivalent sexualitet eftersom Nalle Puh saknar byxor.

– Vi klistrar in sådana här exlibris i alla förbjudna böcker där vi berättar om var, när och varför boken har förbjudits. Superanalogt, men du får veta med en gång när du öppnar boken. Våra besökare ska inte behöva vara insatta i de här frågorna över huvud taget för att få ut något av sitt besök här. Det är inte heltäckande, men förhoppningsvis väcker det en nyfikenhet att ta reda på mer, säger Ulrika.

– Exlibriset gör att vi måste göra mycket research på varje bok, vilket ger oss bra koll och nya vägar till andra böcker och författare, tillägger Jens.

Inköp

Sedan Dawit Isaak-biblioteket öppnade har det i stort sett varit en pandemi, och Ulrika menar att biblioteket fortfarande är i ett uppbyggnadsskede där mycket tid går till att hitta böcker. Och långt ifrån allt finns att hitta hos den upphandlade leverantören Adlibris.

– Vi behöver hjälp av andra, och mycket inköp sker via kontakter, samarbeten och efterlysningar och där det ena ger det andra. Framförallt är det svårt att få tag i det samtida, författare som lever i exil eller är fängslade, och man inser sina begränsningar när det gäller både språk, kultur och bokmarknad i länder utanför västvärlden, säger Ulrika som är ansvarig för bibliotekets inköp och berättar att de trots allt har ramar att förhålla sig till.

– Vi är ju en kommunal verksamhet, och vi kan inte bryta mot svensk lag. Och det finns en lägsta gräns för vad vi tar in. Det räcker inte med att någon har sagt att ingen vill läsa boken. Det krävs ett visst mått av systematik.

– Vi har ju också koll på olika listor och statistik, säger Jens och berättar om svenska PENS Tucholskypris, och om Banned Books Week i USA där the American Library Association tillsammans med Amnesty International för statistik över böcker som blivit, eller föreslagits bli, bortplockade från biblioteken.

– De böckerna köper vi.

Balansgång

Syftet med Dawit Isaak-biblioteket är inte att provocera och Jens och Ulrika tror båda att böckernas exlibris avväpnar och erbjuder en kontext när det står varför boken är kontroversiell. Men det finns trots allt saker att ta hänsyn till, saker som kan tänkas bli en hotbild och en arbetsmiljöfråga.

– Vi skulle till exempel aldrig hänga upp Muhammedkarikatyrerna på väggen, och vi har inte heller Kåre Bluitgens bok, som var upphov till hela Muhammeddebatten i Danmark, ute i biblioteket. Vi har den däremot som referens om någon vill titta i den, säger Ulrika.

Att ha ett eget bibliotek för yttrandefrihetsfrågor, tror de båda är bra. Inte minst med tanke på den tid det tar att leta upp böcker på konstiga vägar, men framförallt för att underlätta och främja samtal. För, påpekar de, de här frågorna kan inte tas för givet.

– En del av våra böcker innehåller rasism, som till exempel Stina Wirséns bok Lilla Hjärtat. Är det givet att den ska förbjudas och tas bort från bibliotekshyllorna? En intressant biblioteksdiskussion jag kan sakna, säger Ulrika och får medhåll av Jens.

– Det handlar om att öka människors medvetenhet kring de här frågorna, att motverka polarisering och att diskutera.

– Det är svåra frågor, och vi har inga svar, konstaterar Ulrika. ■

JENS ZINGMARK och ULRIKA AHLBERG
Bibliotekarier

FAKTA

- Dawit Isaak-biblioteket är en del av Malmö Stadsarkiv som är en del av Kulturförvaltningen i Malmö stad.
- Biblioteket ingår i biblioteken i Malmö och finns i deras katalog.

ANTIRASISTISKA kollektivet på Krut

Med fokus på antirasism hade femton ungdomar i somras praktik på Malmö stadsbibliotek och Krut, platsen för unga. Inom ramen för projektet KOLL – antirasistiska kollektivet, fick de under fyra veckor lyssna på föreläsningar, diskutera, göra studiebesök och stadsvandringar.

– Det var ett projekt som gav dem kunskap om vad antirasism är, men det var lika mycket en utbildning om vad som händer i Malmö, säger Marit Mevold, projektledare för KOLL.

TEXT: HELÉN ANDERSSON | BILD: RICKARD SJÖHOLM

Det var en exklusiv liten skara som hade sökt sommarjobb på biblioteket där de fick ta del av en utbildning upplagd som en universitetskurs med olika delmoment och föreläsningar. Varje dag var noga planerad och variationen mellan föreläsningar, studiebesök och workshops var väl avvägd. På schemat stod bland annat föreläsningar om kritiskt tänkande, om nationella minoriteter, om afrofobi och om islamofobi, workshops om rasism i offentliga miljöer och om bostadsområdets betydelse för rasism.

– De fick träffa personer med egna erfarenheter av att vara rasifierade, de fick möta organisationer som jobbar med det här dagligen, och vi gjorde en antirasistisk bussresa i Malmö, säger Marit Mevold och berättar att varje dag började med en gemensam frukost där det fanns plats för samtal och reflektioner, men att det som gjorde störst intryck på ungdomarna var de personliga berättelserna.

– Bland annat tittade vi på den dokumentära filmen Brev till en seriemördare, och pratade med filmskaparens bror Kamal Masri som blev skjuten av Peter Mangs 2006. Han överlevde med en hårsmån, och vi diskuterade bland annat hur man går vidare efter en sådan händelse, hur man hanterar hatet.

Kritik

Krut på Stadsbiblioteket driver sin verksamhet till stor del i samarbete med olika föreningar i Malmö, och KOLL är ett resultat av tidigare samarbete med den antirasistiska tidskriften Mana. Efter den gemensamma utställningen Antirasistiska blickar, kom idén om att ta fram ett studiematerial om antirasism som samtidigt skulle kunna lägga grunden för ett antirasistiskt föreningsarbete för unga i Malmö.

Den första tanken var att hitta ett samarbete med skolan, men man landade i ett samarbete med kommunens Ung i sommarjobb där ungdomarna är på plats i fyra veckor.

– Vi ville verkligen koppla på skolan som egentligen är en lämpligare plattform för de här frågorna, men skolan är en plats som vi har konstaterat missar de här samtalen. Det är sorgligt, konstaterar Rickard Sjöholm, nätverkskoordinator på Krut och menar att det bekräftas av att ungdomarna i fyra veckor likt ett mantra upprepade: Varför har vi inte fått lära oss det här i skolan?

Egentligen, menar Rickard, spelar det ingen roll vilken institution som gör det här, men att en förutsättning för att lyckas med en sådan här utbildning är både kunskap och ett brett nätverk.

– Det vi gjort här på Krut är möjligen unikt i det här sammanhanget. Vad vi känner till har det aldrig gjorts tidigare. Du kan inte ens läsa på universitetet på det här sättet. Men, poängterar han, helst skulle skolan ta tag i det, för problemen dyker upp i tidiga åldrar och drabbar alla. Men tyvärr saknar många pedagoger begreppen, språket, kunskapen och förmågan att formulera hur man ska arbeta med de här frågorna.

Ambassadörer

De fyra sommarveckorna avslutades med att kommunalrådet i Malmö, Katrin Stjernfeldt Jammeh, besökte projektet för att diskutera rasismen i Malmö och stadens framtid. Ett möte som slutade i frustration, och som ungdomarna senare bemötte i en debattartikel i tidningen Sydsvenskan.

– En välformulerad artikel som ställer nödvändiga frågor. De lärde sig mycket på fyra veckor, de har funderat på vad man kan göra, men också förstått att det är väldigt svårt att hitta lösningar, säger Rickard och får medhåll av Marit.

– På många sätt fostrade de sig själv, bland annat i arbetet med att förbereda en antirasistisk plattform som ska fungera som KOLLS kommunikationskanal med bland annat facebook, instagram

och en blogg med intervjuer om rasism och antirasistiskt arbete. Och tanken är också att så många som möjligt av dem ska fungera som ambassadörer för det de lärt sig, och kanske bli någon slags ungdomsledare för nästa kull som vi hoppas kunna erbjuda utbildning nästa sommar.

– Får vi frågan att göra det här igen nästa sommar lär vi göra det, säger Rickard. För det här är en verksamhet som ligger väl i linje med verksamheten på Krut, och vi kan med gott samvete driva den här typen av frågor utan att det påverkar det övriga arbetet på biblioteket. ■

Uppsökande läsambassadörer

I Göteborg har under året ett antal personer med olika språkkompetenser utbildats till läsambassadörer. Genom uppsökande insatser ska de bland annat stärka läsfrämjande insatser för barn och familjer i särskilt prioriterade områden.

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

– I Göteborgs satsning Staden där vi läser för våra barn, finns en stor vilja att nå ut till föräldrar oavsett språkbakgrund. Att vi nu har en stor grupp läsambassadörer med många olika språk representerade, det skulle jag gissa är unikt, säger Anita Sjövall, bibliotekarie på Biskopsgårdens bibliotek och samordnare för stadens läsambassadörer.

Vinnande koncept

Det handlar om ett familjecentrerat arbetssätt där föräldrarnas betydelse för barnens språkutveckling ska lyftas, så läsambassadörerna vänder sig till både familjecentraler, öppna förskolor, bibliotek, föreningar och olika event.

– Det finns egentligen inga begränsningar och det finns många vinster med att bli fler personer och fler språk i det här arbetet. Till exempel har läsambassadörerna egna nätverk och sammanhang som vi aldrig skulle nå, säger Anita och berättar om ett aktuellt uppdrag i dessa pandemitider där läsambassadörer kommer att stå utanför en förskola och möta upp föräldrarna när de hämtar sina barn.

– Det är ett väl förberett besök och föräldrarna har fått veta i förväg att de kommer att stå där och att de har en bokgåva med sig.

Läsambassadörerna har tre olika bokpaket med sig indelade efter ålder och med en blandning av textlösa böcker och böcker på svenska. Böckerna ska dels fungera som en ingång till samtal om varför det är viktigt att läsa för barnen och vad man som förälder kan bidra med, men är också en gåva för att det ska finnas böcker runt barnen i hemmet.

– Det är helt enkelt ett informationsuppdrag riktat till föräldrarna där läsambassadören ska sänka tröskeln och visa att det går bra att berätta med egna ord och att det räcker att visa bilderna i en bok. Det är sådant vi utbildar läsambassadörerna i, säger Anita som hoppas att biblioteken framöver ska kunna använda sig mer av läsambassadörerna i det egna arbetet.

– Det finns ju till exempel ett behov på biblioteken av sagoläsning på olika språk.

ANITA SJÖVALL
Bibliotekarie, Biskopsgårdens bibliotek

Efterlängtad resurs

Allt började egentligen redan 2017 i stadsdelarna Biskopsgården och Lövgärdet då biblioteket gjorde en satsning med läsambassadörer med annan språkbakgrund än svenska. Då rekryterades de bland anställda inom den egna förvaltningen. När finansiering från bland annat Stärkta bibliotek möjliggjorde en nysatsning, då valde man att rekrytera läsambassadörer utifrån.

– Satsningen Staden där vi läser för våra barn är tänkt ta ett helhetsgrepp över läsfrämjande insatser, och genom att rekrytera läsambassadörer utanför den egna organisationen hoppas vi nå ännu fler föräldrar och barn med andra språkbakgrunder än svenska, säger Anita och betonar att det inte är frågan om något arbetsmarknadsprojekt.

– All fortbildning, alla möten och allt arbete arvoderas. Och det är för att vi har bedömt att det är en resurs vi behöver i vårt arbete.

I december 2019 bjöd biblioteket i Biskopsgården in till en informationsträff för att berätta om sina planer att utbilda uppsökande läsambassadörer. De inbjudna var bland annat personer som varit hälsoguider eller kulturtolkar i Göteborg och som var bekanta med innebörden av informationsförmedling och bemötande. En kompetens de nu erbjöds komplettera med utbildning om bibliotekets verksamhet, språkutveckling, barnlitteratur, läsning och berättande för små barn.

– Intresset var stort och i dagsläget har vi arton läsambassadörer som representerar drygt tio olika språk, säger Anita och tillägger:

– Det viktigaste är att nå barnen med berättelserna och böckerna. ■

FAKTA

Projektet med uppsökande Läsambassadörer ingår i Göteborgs stads satsning Staden där vi läser för våra barn och är en del av arbetet inom Stärkta bibliotek. Satsningen riktar sig till barn i förskoleåldern och deras vuxna.

En MODERN läs- och skrivtekniker

Läs- och skrivstuga på biblioteket är en verksamhet som Västra Götalandsregionen initierade redan på 1990-talet, samtidigt som en helt ny yrkesgrupp tog plats; läs- och skrivteknikern. Verksamhetens syfte var att med hjälp av handledning och hjälpmedel öka tillgängligheten till skriftligt material för alla med synnedsättning eller dyslexi.

Nästan 30 år senare har framförallt de tekniska förutsättningarna förändrats, så hur ser verksamheten ut idag?

Noll27 åkte till ett av få bibliotek som fortfarande har en läs- och skrivtekniker på plats, Cina Ljunggren på biblioteket i Falköping.

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

En ensam man sitter vid datorn som finns allra längst in på biblioteket, på den plats som kallas läs- och skrivhörna. Cina berättar att hon dagen innan introducerat honom i ett förstoringsprogram och att han förmodligen är här och testar. Egentligen måste man boka tid för att få använda den anpassade datorn, men Cina är generös och förstår att man kan söka sig till det avskilda hörnet av många anledningar.

– Min främsta arbetsuppgift är att vara handledare och ta emot personer som behöver handledningshjälp i läs- och skrivhörnan. Sedan kan personen välja att komma hit eller sitta hemma och använda programmen. Många med koncentrationsproblem tycker det är skönt att sitta här, och jag måste ju inte finnas bredvid hela tiden.

Förändringar

Cina var färdig med sin utbildning till läs- och skrivtekniker år 2003. Då fanns bland annat behov av att få hjälp med uppläsning av webbsidor, och mycket tid gick till hantering av talböcker. Numera finns teknik som touchtelefoner och iPads med inbyggda hjälpmedel, och hanteringen av talböcker handlar till stor del om att registrera konton på Legimus.

– Det finns fortfarande de som behöver personlig hjälp, och mycket handlar om den nya tekniken där jag måste hålla mig uppdaterad. Mycket av mitt arbete numera handlar också om att sprida information om alla hjälpmedel och om Legimus, berätta att de finns. Marknadsföring helt enkelt. Både om att läs- och skrivhörnan finns på biblioteket, om hjälpmedel och om Legimus.

Nystart

Under året har biblioteket i Falköping med hjälp av pengar från Stärkta bibliotek satsat på en nystart med bland annat renovering, nya möbler, och för läs- och skrivhörnans del, ny teknik. Nystarten innebär också en satsning på marknadsföring av läs- och skrivhörnan.

– Förr var det mer personliga visningar, nu jobbar jag mest med visningar för grupper och bjuder in till exempel pensionärsorganisationer och olika anhörigorganisationer. Då berättar jag om nya hjälpmedel och program, och ger en del boktips, småler hon.

Med nystarten insåg Cia också att det var dags att förbereda för nya målgrupper och inkludera bland annat studerande på SFI och på Lärcenter.

– Har man gått alla kurser på SFI och fortfarande inte kan läsa och skriva på svenska, då är man välkommen till Läs- och skrivhörnan för att få hjälp med språkträning och olika läs- och stavarättprogram, säger hon och fortsätter:

– Den största förändringen i mitt arbete är nog att det är nya målgrupper som behöver min hjälp. Och att mycket av tekniken nu finns i den egna telefonen.

Behövs läs- och skrivteknikerns kompetens fortfarande?

– Definitivt ja. Det är en personlig service och vi jobbar med en prioriterad målgrupp. Vi kan tekniken och vi har tid att möta besökarens behov. Tid som kanske inte bibliotekarien alltid har.

– Vårt uppdrag är att främja och inspirera till läsupplevelse, inspirera alla att komma till biblioteket där det finns hjälpmedel och anpassade medier. Och när jag kan hjälpa någon kunna fortsätta läsa när synen sviker, när jag får någon att våga använda tekniska hjälpmedel, eller när jag kan hjälpa en dövblind med stickbeskrivningar på punktskrift, då känner jag att jag nog gör lite nytta ändå, och hade det inte funnits en läs- och skrivtekniker på biblioteket hade vi kanske inte nått just dessa låntagare. ■

TOMMY HAGSTRÖM

En kringresande KATALYSATOR

I sitt jobb som konsult med inriktning på kognitiv tillgänglighet har Tommy Hagström besökt över tusen bibliotek i vårt land. På Linkedin är hans titel samhällsförändrare vid Begripsam, själv vill han beskriva sig som en av födsel och ohejdad vana mångsysslande person.

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

– Min pappa var mångsysslare, multikonstnär och serieentreprenör. Det senare är tyvärr inget som är så bra, det är en person som hela tiden hittar nya idéer och aldrig blir färdig med något, skrattar Tommy och hävdar bestämt att just på den punkten är han inte lik sin pappa.

– Jag drivs av att förändra systemfelen som finns i samhället. På Begripsam har vi en nollvision där vi vill utforma en miljö där alla ska kunna vara delaktiga. Frågan är bara hur det ska gå till.

Normal

Det är sen eftermiddag när vi ses i caféet på Göteborgs stadsbibliotek och medan vi letar efter ett bord att slå oss ner vid, småpratar vi om ett möte som blivit inställt, om hotellnatten som väntar, och om att Tommy just fått sin tredje dos vaccin mot covid.

– Jag har i hela mitt liv levt med ett sviktande immunförsvar och för drygt ett år sedan genomgick jag en benmärgstransplantation, så jag tillhör den så kallade riskgruppen, säger han och berättar att han hela sin uppväxt upplevt sig själv som onormal, att han förutom sin blodsjukdom också vuxit upp med ett tiotal diagnoser.

– Jag har ett helt paket med olika neurologiska funktionsnedsättningar som format mig och påverkade min uppväxt. Jag ville ju vara ett normalt barn, men det vet jag inte vad det är. Nu är i alla fall mina blodvärden normala, men jag vet inte vad det innebär för jag har aldrig haft normala blodvärden heller. Men jag vet i alla fall att jag inte längre behöver vara orolig, att jag slipper hålla reda på var närmsta sjukhus är, och att jag kan övernatta på hotell. Och i kväll blir det övernattning på Hotell Eggers, ler han nöjt.

Metod

En del av Tommys arbete på Begripsam handlar om att besöka bibliotek i hela landet, göra inventeringar och ge råd och stöd i processen mot en mer tillgänglig miljö för personer med funktionsnedsättning. Hittills har han besökt så många bibliotek att han tappat räkningen, men han konstaterar att det är en väldigt varierad skala på vad biblioteken behöver göra för att få en tillgänglighet som räcker för alla.

– En del saker går att fixa med en skruvmejsel, andra måste göra ett budgetarbete och andra kanske måste omlokalisera hela verksamheten, säger han och berättar hur han försöker se varje ny plats som en ny besökare som går genom verksamheten. Att han alltid börjar utifrån, går in genom entrén, runt i verksamheten och avslutar med toaletter och personalutrymme.

– Jag har en metod där jag skapar listor i huvudet, jag kommer ihåg detaljer i miljön i bilder. Och det har ju att göra med hur jag är hopsatt, att mina diagnoser i det här fallet är en kvalitet som är bra att ha.

Multibakgrund

De egna erfarenheterna av sjukdom och diagnoser förde honom tidigt i yrkeslivet till funktionshinderrörelsen där han var aktiv i olika föreningar. Det visade sig att han hade lätt för att se sammanhang och förstå hur saker hänger ihop, och han började intressera sig för hur man skulle kunna förklarar för andra hur man ska göra för att det ska fungera för så många som möjligt.

Tommy Hagström

ÅLDER: 59 år

BOR: På Södermalm i Stockholm

GÖR PÅ FRITIDEN: Just nu är jag inne på cykling. Jag cyklade runt Mälaren för ett tag sedan.

SENAST LÄSTA BOK: Något så banalt som Jack Reacher.

VAD DRÖMMER DU OM: Att vi ska vara ett samhälle som är bättre för oss alla. Och jag, tillsammans med mina arbetskamrater, försöker göra något åt det. För jag tror inte att det bara händer av sig själv.

Om Begripsam

Begripsam startade 2016 och är både en förening och ett bolag.
Begripsam vill påverka utvecklingen av tjänster och produkter så att de kan användas av alla, och genom ett nära samarbete mellan förening och bolag erbjuder de bland annat ett unikt sätt att genomföra användartester.

Tips från Tommy
Några grundläggande saker för biblioteken att tänka på:

- Byt ut flimrande ljusrör.
- Undvik odämpade ljudkällor.
- Se upp med övermöblering och skapa platser med stillhet.
- Minimalisera information på informationstavlor och dylikt.
- Skylta tydligt så det är lätt att orientera sig.
- Placera gärna en bemannad informations-/lånedisk innanför entrén.

– Lagstiftningen pratar om att man ska, men väldigt lite om hur. Den bristen intresserar mig, säger han och menar att man måste ta hjälp av de som har erfarenhet och är kunniga på sitt område.

Han tystnar en stund, skrattar till och menar att hans uppväxt spelat roll på mer än ett sätt. Att han redan som tolvåring fick följa med sin pappa på olika jobb, hur det tidigt gav honom erfarenhet av olika miljöer. Att han senare valde att delvis gå i pappans fotspår genom att jobba med så olika saker som dykare, lärare, snickare, biografmaskinist och researrangör. En bakgrund han menar har gett honom en öppenhet och en förståelse för olika arbetsgrupper och deras miljöer. Erfarenheter han har nytta av i arbetet som konsult på Begripsam.

– Och genom att jag också har varit delaktig i många råd och jobbat med frågorna på ett mer politiserat sätt, har jag fått viss kunskap om att det faktiskt finns möjligheter att förändra. Och det är den möjligheten jag försöker jobba med.

Samarbete

I sitt arbete inom funktionshinderrörelsen hittade Tommy samarbeten som så småningom skapade föreningen Begripsam. Föreningens spetskompetens ligger inom kunskap om psykiska och kognitiva funktionsnedsättningar och de driver projekt, utför användartester, leder workshops, håller föreläsningar och bedriver forskning.

– Begripsams styrka är att vi jobbar både med att få personer med egna funktionsnedsättningar att förstå hur samhället fungerar, och med att få samhällets olika aktörer att förstå dessa personer. Vi försöker vara bryggan mellan dem, säger Tommy och berättar om den märkliga känslan att hitta likasinnade i 50-årsåldern.

– Från början trodde vi nog inte att vi skulle fungera tillsammans, att de med Asperger inte skulle fungera med de med ADHD. Men vi jobbade mycket på att få förståelse för varandra och varandras olikheter, en intim process på många sätt. Men nu har vi en kunskapsbas av människor i föreningen som kan ge råd och stöd i olika designprocesser hos företag och myndigheter. Och att vi har olika fönster mot olikheter är också vår styrka.

– Från början trodde vi nog inte att vi skulle fungera tillsammans, att de med Asperger inte skulle fungera med de med ADHD. Men vi jobbade mycket på att få förståelse för varandra och varandras olikheter, en intim process på många sätt. Men nu har vi en kunskapsbas av människor i föreningen som kan ge råd och stöd i olika designprocesser hos företag och myndigheter. Och att vi har olika fönster mot olikheter är också vår styrka.

Katalysator

Jobbet i Begripsam har gjort Tommy än mer trygg i sin ambition och vilja att skapa sammanhang som kan förändra samhället, att öka förståelsen för hur olika människor fungerar för att fungera tillsammans. Han menar att om människor med funktionsnedsättning har problem är det en indikator på allmänmänskliga problem i samhället, och gör en liknelse med de kanariefåglar man förr i tiden tog med sig ner i gruvorna.

– Så länge fåglarna kvittrade var det ingen fara, men slutade de var det antagligen gas i gruvan och man måste därifrån. Och lever människor med funktionsnedsättning ett fungerande och välmående liv, då är också samhället välmående. Har de problem har också samhället problem och man bör göra något åt det. Ju mer intuitivt och naturligt saker fungerar, desto bättre för oss allihop.

Han har jobbat med kognitiv tillgänglighet sedan 1990-talet, och han beskriver sitt arbete som en katalysator där han försöker få olika sidor att mötas och förändras till något bättre. I det arbetet ser han biblioteken som speciella, viktiga och strategiska partner där han ser en vilja till förändring.

– I förlängningen är det en samhällsförändring, och det är processer som tar tid. Och jag vet ju inte om jag har all tid i världen. Jag har just fått extratid, men hur lång den tiden är, det vet jag ju inte. ■

Gott & blandat

Du vet väl att du kan läsa noll27 på webben? På noll27.se finns senaste numret, alla tidigare nummer och fler artiklar.

Schysta bibliotek kommunicerar inkluderande

Ord och bilder betyder mer än man kan tro för att människor ska känna sig välkomna till biblioteket. Men hur ska man veta vad som är rätt och fel när man skyltar, gör inlägg i sociala medier, planerar aktiviteter eller pratar med besökarna? Handboken Schyst bibliotek innehåller mängder av tips på hur man kan tänka för att kommunicera jämlikt och inkluderande.

Läs om handboken på noll27.se ➲

VILL SE EN LÅNGSIKTIG NORMMEDVETENHET

I sin roll som ordförande och utbildare för RFSL Sjuhärad, har Stina Nilss ett nära samarbete med bibliotek i Västra Götalandsregionen. Genom digitala utbildningar och föreläsningar ger hon grundläggande kunskap om hbtqi-frågor och normmedvetet arbete, men också om mer biblioteksspecifika frågor.

Läs mer om samarbetet och utbildningarna på noll27.se ➲

Hur funkade samhällsinformationen under pandemin?

När samhället stänger ned drabbas personer med funktionsnedsättningar extra hårt. Det gäller inte minst samhällsinformation där många hade problem att veta vilka riktlinjer som gällde eller hur man skulle testa sig. Det visar en rapport beställd av Myndigheten för Tillgängliga Medier, MTM.

Läs om rapporten på noll27.se ➲

REGIONALT NÄTVERK MED FOKUS PÅ DELAKTIGHET

Strax innan pandemin bröt ut startade nätverket Delaktighet på lika villkor. Ett forum där regionbiblioteken i landet kan utbyta erfarenheter och hitta stöd för folkbibliotekens arbete med delaktighetsfrågor.

Läs om nätverket på noll27.se ➲

»Ingen efterfrågan, inget behov, inget engagemang«

I lagen står att folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna. Men det kan vara lättare sagt än gjort när utbudet av media är begränsat och det inte finns någon efterfrågan.

För att kunna ge rätt stöd har Västra Götalandsregionen kartlagt hur biblioteken i regionen arbetar med minoriteterna idag och vilka utmaningar de möter.

Läs mer om kartläggningen på noll27.se ➲

noll27

Vill du ha noll27?

Du kan få noll27 hem i brevlådan eller till din arbetsplats. Beställ en kostnadsfri prenumeration på prenumeration@noll27.se

Nästa nummer

Nästa nummer av noll27 har temat **Det sociala biblioteket** och kommer ut den 22 mars 2022.

Åsa Storck är bibliotekschef i Vaggeryds kommun och författare av lättlästa böcker. Här skriver hon om ett bibliotek dit alla är välkomna. Ett bibliotek fyllt av böcker, laserskärare, symaskiner och verktyg. Men framförallt, ett bibliotek fyllt av människor.

Om jag hade ett bibliotek…

BILD: ÅSA STORCK

…då skulle det i alla fall inte vara nerpackat! Kan inte rå för att mina tankar kring bibliotek för tillfället är starkt och ofrånkomligt präglade av den flytt vi just nu genomför av Vaggeryds bibliotek. Det är en spännande flytt, för att inte säga förflyttning, både fysiskt och mentalt. Vi kommer ju hamna just precis där vi vill vara: centrumnära och mitt i smeten. Det här ska bli ett bibliotek för alla! Så tänker vi, medan vi packar böcker och räknar hyllmetrar och funderar och bestämmer oss och ändrar oss. Titt som tätt märker vi att vi glömt något. Tur att vi kom på det, men hur gör vi nu?! Snabba överväganden och beslut är det som gäller.

För alla biblioteksflyttar är inte väl förberedda, budgeterade, implementerade, genomdiskuterade och totalplanerade. Ibland är det istället snabba ryck som gäller: politiskt beslut och genomförande går i ett. Lite som livet kan vara: oförutsägbart, föränderligt och ganska fantastiskt.

En sak vet vi i alla fall: tryggt och tillgängligt ska biblioteket vara. En plats att känna sig hemma på. Ett av mina bästa biblioteksminnen är killen som hjälper sin pappa att låna i utlåningsautomaten. Pappan har inte varit på biblioteket förut, men den lille killen har besökt biblioteket med sin förskola. Nu är han stolt över att veta hur det funkar: »Kom pappa, så ska jag visa hur man lånar på mitt bibliotek!«

»Mitt bibliotek«. Underbart. Den killen har redan sitt eget bibliotek, en plats där han känner sig hemma och gärna bjuder in fler att vara med.

En av våra biblioteksverksamheter som pågår parallellt med flytten är 1-2-3-makerspace, en uppsökande verksamhet i särskolan. Eleverna testar smårobotar och tar robotkörkort. Alla är med och lär sig på sitt eget sätt och i sin egen takt.

För några år sedan hörde jag talas om Anpassad IT, en distanskurs på Mora folkhögskola för den som gått gymnasiesärskola. Jag funderade så mycket på det att jag till slut skrev en lättläst bok, »Kramar och brev«, om Simon som går på daglig verksamhet men inte trivs. Han vill lära sig mer! Han vill tillbaka till skolan och lära sig filma och få vänner på nätet. Omgivningen tycker först inte att det är så nödvändigt men Simon är envis. Så en dag får han chansen. Han tar mod till sig och tar den, fast han egentligen inte vågar.

Jag vill att biblioteket ska vara ett ställe där man får chansen. Både den första och andra och tredje. Och jag hoppas att Simon kommer till biblioteket när han gått klart sin folkhögskolekurs. Där kanske han lånar böcker, testar bibblans makerspace och möter nya människor i ett enda inkluderande, livslångt lärande.

När flyttfirman en november dag kommer till oss på Vaggeryds bibliotek för att hjälpa till med flytten, blir de förvånade över allt som ingår i att flytta ett bibliotek: inte bara hyllor och böcker, utan laserskärare, snickarbänk, robotar, symaskiner…

– Spännande! säger en av flyttkillarna, och påpekar att placeringen av smartboarden i nya biblioteket inte är den bästa: där den står nu kommer ju ingen vilja använda den, har vi inte tänkt på det?

Vi lyssnar, tänker till, tänker om. Människorna måste trivas i biblioteket. Böcker är bra men besökare är bättre. Ibland funderar jag över att den oundvikliga och kontinuerliga gallringen av bibliotekens böcker kan väcka så mycket känslor. Tonläget i debatten kan vara högt och ibland rätt oförsonligt. Varför? tänker jag. Bortgallrade böcker går att fjärrlåna. Ytterst sällan gallras något oersättligt och omistligt verk bort ifrån folkbiblioteken.

Värre är det om människor gallras bort från biblioteken, känner sig bortvalda, överflödiga och ovälkomna. Det är den gallringen som borde diskuteras och ifrågasättas.

För utan besökare, inget bibliotek.

Åsa Storck

VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

PORTO
BETALT

AVSÄNDARE:
Förvaltningen för kulturutveckling
Vänerparken 13
462 35 Vänersborg

Innehåll

Enkät
– Resursbiblioteken 6
Bläddra
vill främja läsning på minoritetsspråken 10
Mer än en romsk-svensk
sagostund 12
Ny guide lyfter
hbtq+-perspektivet 14
Queerlit ska göra
queer litteratur
lättare att hitta 16
Trygg cirkel
främjar läsning
och identifikation 18
Dedikerat
det fria ordet 20
Antirasistiska
Kollektivet på Krut 22
Uppsökande läsambassadörer 24
Uppsökande läsambassadörer 24
Tillgänglig på flera sätt 26
– svenska och utländska aktörer jobbar brett 26
Tillgänglig på flera sätt 26
– svenska och utländska aktörer jobbar brett 26
En verksamhet
i rörelse 27
En verksamhet
i rörelse 27
En modern
läs- och skrivstuga 28
tommy hagström 31
En uppsökande
katalysator 31
göteborg litteraturstad 34
Biblioteksföreningen
delar ut pris 34